ROMOWIE

ROBERT MACIĄG
KTOMIESZKA**W**POLSCE**.PL**

Kim są – etnicznie, językowo, religijnie?

Romowie (dawniej nazywani Cyganami) to mniejszość etniczna o korzeniach sięgających północno-zachodnich Indii. Ich język, romani, należy do rodziny indoaryjskiej i ma wiele dialektów, bo każdy szlak dopisywał do niego nowe słowa: perskie, greckie, węgierskie, polskie. W Polsce spotkasz kilka głównych grup: Polska Roma (dawniej najbardziej wędrowna), Bergitka Roma z Podhala (wcześnie osiadła), Kełderasze – mistrzowie kotlarstwa, oraz Lowarzy – dawni handlarze końmi. Religijnie Romowie są najczęściej katolikami lub prawosławnymi, ale w codziennym życiu ważniejszy od wyznania bywa niepisany kodeks wspólnoty – romanipen.

Co mówi polskie prawo?

Zgodnie z polską Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych Romowie są uznaną mniejszością etniczną. Otrzymują wsparcie dla działań kulturalnych i edukacyjnych, mogą uczyć się języka, pielęgnować obyczaje, zakładać własne organizacje. W praktyce oznacza to m.in. świetlice, projekty stypendialne, festiwale, a także muzealne kolekcje dokumentujące życie taborów – wszystko po to, by pamięć nie zgubiła się na którymś z zakrętów historii.

Jak to się stało, że mieszkają w Polsce?

Długa droga z Indii wiodła przez Persję, Armenię, Bizancjum, Bałkany i Węgry.
W polskich źródłach Romowie pojawiają się już w XV wieku. Przez stulecia wędrowali taborami: rodziny połączone więzami krwi i przyjaźni poruszały się wozami, zatrzymując na skrajach wsi. Naprawiali garnki, podkuwali konie, grali na weselach, handlowali, wróżyli.

Wojna i cień Porajmos

II wojna światowa przyniosła Romom tragedię, którą nazywają Porajmos (Pochłonięcie). Prześladowania, getta, obozy, masowe egzekucje – zginęły całe taborowe rody i niemal 50% wszystkich Romów mieszkających w Polsce.

Koniec wędrówek i nowe życie

W latach 60. PRL wprowadził przymus osiedlenia Romów. Tabory zniknęły z dróg; wozy zamieniono na mieszkania w blokach lub domy na obrzeżach miejscowości. Romowie musieli znaleźć nowe zawody i nawyki: stały meldunek, szkołę dla dzieci, pracę „od do”. Nie było to proste – z życiem na stałe związane są inne reguły niż z życiem w podróży. Część tradycji zbladła, inne – jak muzyka, gościnność, ścisła rodzinna solidarność – przetrwały, a nawet nabrały znaczenia.

robb MACIĄG ETNO WARSZTATY
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
ZREALIZOWANO W RAMACH STYPENDIUM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Romanipen

Romanipen to zestaw zasad, który mówi, co jest „czyste”, jak okazywać szacunek starszym, jak ubierać się stosownie do wieku i sytuacji, jak dbać o honor rodziny. Z nim wiąże się pojęcie marime (nieczystości) – tabu, które reguluje codzienność: od kuchni po obyczaje. Z zewnątrz te reguły bywają niezrozumiałe, ale wewnątrz wspólnoty działają jak kompas – wskazówka, która pomaga zachować tożsamość, nawet gdy świat wokół zmienia się szybko.

Kultura – muzyka, taniec, kolor

Romską kulturę rozpoznasz po pierwszych taktach skrzypiec. Pieśni bywają radosne jak letnia burza i smutne jak jesień – opowiadają o wędrówce, miłości, stracie, domu, który mieści się w pamięci. Stroje są manifestem wolności: spódnice z falbanami, chusty, złote kolczyki; u mężczyzn – kamizelki, kapelusze, koszule rozpięte pod szyją.
W sztuce współczesnej mocnym głosem przemawiają artyści romscy – obrazy, instalacje, murale opowiadają o dumie i uprzedzeniach, o codzienności osiedli i marzeniach młodych.

Smaki spod ogniska

Kuchnia Romów byłaprosta i pachnąca dymem. Tradycyjnie gotowano w kociołku: gulasze z papryką i cebulą, potrawki z ziemniakami i mięsem, fasolę z czosnkiem i liściem laurowym. Popularne są placki ziemniaczane, gołąbki z ryżem i mięsem, zupy warzywne, a kiedyś także chleb z popiołu – podpłomyk pieczony w żarze.
Pije się herbatę z cytryną, a przy świętach słodkie wypieki z makiem czy miodem.
To kuchnia drogi: niewiele naczyń, jeden płomień, dużo serca.

Gdzie mieszkają dziś?

Największe skupiska Romów znajdziesz w Małopolsce (Nowy Sącz i okolice, Limanowa, Maszkowice, Czarny Dunajec), na Dolnym Śląsku oraz w zachodniej Polsce.
Część rodzin żyje w zwartych osiedlach, gdzie łatwiej pielęgnować język i zwyczaje, część – rozproszenie, wśród polskich sąsiadów. Coraz więcej młodych kończy szkoły średnie i studia, łącząc dumę z pochodzenia z nowymi rolami: nauczycieli, pielęgniarek, muzyków, przedsiębiorców.

PODRÓŻ RÓŻNYCH KULTUR

robb MACIĄG ETNO WARSZTATY

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

ZREALIZOWANO W RAMACH STYPENDIUM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Kto zmieniał historię i kulturę?

Najgłośniej słychać Papuszę (Bronisławę Wajs) – poetkę, której wiersze przełożyły los taboru na język metafor; Edwarda Dębickiego – muzyka i pisarza, założyciela zespołu Terno; Don Vasyla – popularyzatora romskiej piosenki. W sztuce współczesnej mocno wybrzmiewa Małgorzata Mirga-Tas, której prace opowiadają o romskim codziennym bohaterstwie. Obok nich stoi Jerzy Ficowski – nie Rom, ale przyjaciel, dzięki któremu polska literatura usłyszała głos Papuszy.

Miejsca i wydarzenia warte odwiedzenia

Jeśli chcesz zobaczyć romską historię, zajrzyj do Muzeum Okręgowego w Tarnowie dział etnograficzny z taborami i archiwaliami; latem w Ciechocinku rozbrzmiewa Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów. W skansenach etnograficznych trafisz na wozy taborowe, w Małopolsce na osiedla, gdzie działają świetlice i zespoły. W wielu miastach odbywają się warsztaty tańca i koncerty muzyki romskiej - najlepszy przewodnik to kalendarze lokalnych domów kultury.

Co przeniknęło do polskiej kultury?

Muzyka – przede wszystkim. Romskie melodie i rytmy zasiały ziarna w folku, jazzie, piosence aktorskiej. W literaturze i teatrze motywy wędrowne, postaci muzykantów, obrazy taborów wracają jak refren. Do kuchni trafiły potrawy kociołkowe i przyprawy, do języka – pojedyncze słowa, a do wyobraźni – obraz wolności, który dodaje skrzydeł (choć bywa też krzywdząco uproszczony – dlatego nauka i spotkania są tak ważne).

Jak poznać ich kulturę z bliska?

Zacznij od słuchania. Sięgnij po wiersze Papuszy, muzykę Edwarda Dębickiego i Don Vasyla, obejrzyj film „Papusza”. Odwiedź tarnowskie muzeum, wybierz się na festiwal w Ciechocinku, sprawdź, czy w twoim mieście działa romska świetlica – często organizują otwarte warsztaty. Zapytaj o podstawowe słowa: „sastipe” (zdrowie), „baxt” (szczęście), „devlesa” (z Bogiem). I pamiętaj, że najlepszą lekcją są rozmowy przy stole – z herbatą, chlebem i historiami, które wędrowały przez wieki.

ktomieszkawpolsce.pl/romowie

POLSKA RÓŻNYCH KULTUR

robb MACIĄG ETNO WARSZTATY

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

ZREALIZOWANO W RAMACH STYPENDIUM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO